

II. József uralkodása

Mária Terézia fia, s 1765-től társuralkodója már csecsemő korában fontos szerephez jutott a magyar történelemben. A legenda szerint édesanyja a csecsemő trónörökössel a karján jelent meg Pozsonyban a magyar rendek előtt, amikor segítségüket kérte a porosz támadás ellen.

II. József (1780-1790) 1761-ben papírra vetett, Álmodozások című programjában úgy vélte, hogy 10 évre lenne szüksége a birodalom, s benne Magyarország teljes átformálásához. József szakítani akart a kezét megkötő hagyományokkal: nem megegyezni akart a rendekkel, hanem megtörni hatalmukat. Ezért, amikor 1780-ban trónra lépett, nem koronáztatta meg magát, hogy ne kelljen koronázási esküt tennie a magyar törvények megtartására. Ezért is nevezték kalapos királynak. II. József korlátlan hatalmú uralkodó akart lenni, de korlátlan hatalmával országait akarta szolgálni. A birodalom első számú hivatalnokának tartotta magát, s mindent megtett annak érdekében, hogy íróasztal mellett megfogalmazott terveit a gyakorlati életbe is átültesse. Nem érdekelte a fényűzés. Kazinczy Ferenc szerint foltozott könyökű kabátban dolgozott. Rengeteget utazott, hogy országait minél jobban megismerje.

Mária Terézia nem nyugodott bele Szilézia elvesztésébe, és poroszellenes koalíciót hozva létre 1756-ban háborút indít Szilézia visszafoglalására (hétéves háború, 1756-1763), ami nem hozza meg számára a kívánt sikert: a háború végén Szilézia még mindig a poroszoké, de II. Frigyes megígéri, hogy Mária Terézia fiára, II. Józsefre szavaz a császárválasztáson.

Trónra lépése után felvilágosult szellemű reformok sorát vezette be. A sajtó ellenőrzését elvette az egyháztól, s a bécsi könyvvizsgáló bizottság kezébe adta. 1781 októberében kiadott türelmi rendeletében a hivatalnokok alkalmazásánál megtiltotta a felekezeti szempontok figyelembe vételét. Intézkedéseivel a katolikus egyházat az állam alá akarta rendelni. Hiába utazott a pápa Bécsbe (fordított Canossa-járás), elhatározásában nem tudta megingatni. Anyjához hasonlóan uralkodói engedélyhez kötötte a pápai bullák kihirdetését is. 1782-ben feloszlatta azokat a szerzetes- és apácarendeket, amelyek nem folytattak tanító vagy gyógyító tevékenységet. 1782-ben rendeletben szüntette meg a jobbágyok röghöz kötését, a birodalom Magyarországon kívüli tartományaiban. Az 1784-es Horia, Cloșca és Crișan vezette erdélyi parasztfelkelés után kiadott 1785-ös magyarországi jobbágyrendeletében pedig megadta a szabad költözés, a házasodás és a mesterségtanulás jogát. 1784-ben a birodalom egységes hivatali nyelvét nyilvánította a németet, majd a helyi önkormányzatok ellen intézett támadást. A birodalmat 13 egységre, ezen belül külön kerületekre osztotta. A magyar vármegyéket összesen tíz kerületbe tagolta. Elrendelte a nemesség összeírását, hogy így teremtsen meg a nemesség megadóztatásának lehetőségét. A közigazgatás átszervezésével csökkentette a megyék jelentőségét, s ezzel ismét rendi érdekeket sértett. Megyei szinten elválasztotta a bíráskodást a közigazgatástól. Az úriszék pedig csak a jobbágyok egymás közti pereire szolgált.

József túl sokat akart elérni abban a tíz évben, amit a sorstól megkapott tervei megvalósítására. A kiváltságok és a történeti jogok elleni egyidejű támadásával nemcsak a rendiség, hanem a nemzeti eszme képviselőit is maga ellen ingerelte. A belső bajokhoz külpolitikai bonyodalmak járultak. 1788-ban Oroszországgal szövetségben hadat indított Törökország ellen a Balkán birtoklásáért. A háború nagy emberveszteséget, kudarcot, a parasztság számára pedig nélkülözést hozott. A francia forradalom megfosztotta szövetségésétől, XVI. Lajostól, aki hűgának férje volt. Belgiumban felkelés tört ki, a gazdag

tartomány elszakadt a birodalomtól. A porosz hadsereg a határon állt, s a magyar rendek már a porosz királlyal tárgyaltak a Habsburg-ház trónfosztásáról. II. József 1789-ben a táborban vérhaszt kapott, s halálos ágyán, 1790. február 20-án Bécsben, a türelmi és jobbágyrendelet kivételével minden intézkedését visszavonta (nevezetes tollvonás). A központi kormányhivatalok az uralkodó halála után megbénultak, a végrehajtó hatalom a köznemesség uralta megyék kezébe került. A megyék a rendeleteket válogatás nélkül hatályon kívül helyezték. Az ország a magyar nyelv, a magyar ruha, a zene, a tánc új kultuszának lázában égett. Megalakultak az első magyar szintársulatok. Az országgyűlés törvénybe iktatta a magyar nyelv tanítását a középiskolákban.

Ajánlott irodalom:

Ifj. Barta János: A tizennyolcadik század története (Magyar századok sorozat) Bp., 2000.

Ifj. Barta János: A nevezetes tollvonás Bp., 1978.